

ÜRO piinamise ja muude julmade, ebainimlike või inimväärikut alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastase konventsiooni täitmise aruanne

A. Introduction

1. Eesti Vabariik on ühinenud ÜRO piinamise ja muude julmade, ebainimlike või inimväärikut alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastase konventsiooniga, mis jõustus Eesti Vabariigi suhtes 20. novembril 1991 ning konventsiooni inglisekeelne tekst ja tõlge eesti keelde on avaldatud Riigi Teatajas (RT II 1994, 14/15, 44). Konventsioon on laialdaselt kättesaadav interneti vahendusel.

2. Käeolev aruanne on esitatud kooskõlas üldjuhendiga, mille Piinamisevastane Komitee võttis vastu oma 85ndal istungjärgul 30. aprillil ja mida täiendati 18. mail 1998.

B. General legal framework

3. Põhiõigused, vabadused ja kohustused on sätestatud põhiseaduse II peatükis.

4. Põhiseaduse § 15 tagab igäihe õiguse pöörduda kohtusse oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral. Igäüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjasse puutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseaduse vastaseks tunnistamist.

5. Kohtusüsteemi alused on fikseeritud põhiseaduse 13. peatükis. Paragrahv 146 sätestab, et õigust mõistab ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseadusega ja seadustega.

6. 1995.aastast toimub Justiitsministeeriumi algatusel karistusõiguse reform. Karistusõiguse reformi üheks lähtekohaks on paindliku sanktsioonisüsteemi kujundamine ja vabadusekaotuse kõrval efektiivsete vangistuse alternatiivide kasutuselevõtmine. Karistusseadustiku eelnõu moodustab ühe kõige olulisema eelnõu karistusõiguse reformi paketti kuuluvatest eelnõudest (lisaks veel vangistusseaduse eelnõu, kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu, väärteomenetluse seadustiku eelnõu).

Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu, milline on praegu parlamendi menetluses, on üks tähtsamaid karistusõiguse reformi raames ettevalmistatavaid eelnõusid, mis asendades kehtiva kriminaalmenetluse koodeksi, peab andma alused karistusseadustikus sätestatud kuritegude menetlemiseks.

Mitmed väga olulised karistusõiguse reformi kontseptsioonis ette nähtud seaduseelnõud on juba ka seadustena vastu võetud: kriminaalhooldusseadus (RT I 1998, 4, 62), kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise seadus (RT I 1999, 4, 51). Karistusseadustik on käesoleval ajal parlamendi menetluses ning esialgse kava kohaselt jõustub aastal 2001.

Vangistusseadus sätestab vabadusekaotuse, aresti ja haldusaresti ning eelvangistuse täideviimise korra ja korralduse, samuti vanglateenistuse mõiste ja tingimused.

Vangistusseadus (RT I 2000, 58, 376) paneb peamise rõhu kinnipeetava resotsialiseerimisele. Vabadusekaotuse eesmärk on kinnipeetava suunamine õiguskulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine. Vangla tööd juhib vangla direktor. Vangla on Justiitsministeeriumi valitsemisalas olev valitsusasutus, mille ülesandeks on vabadusekaotuse, aresti ja eelvangistuse täideviimine. Üldsuse kontrolli vangla üle teostab vanglakomisjon, mille liikmed nimetab justiitsminister. Vanglakomisjoni koosseisu ei tohi kuuluda vanglaametnikud. Komisjoni ülesanne on aidata vangla juhtkonnal korraldada vangla tööd, sealhulgas abistada vangla juhtkonda kinnipeetavate paigutamise, õppimise, töötamise ja teiste karistuse täideviimisega seotud küsimuste lahendamisel.

7. Kriminaalhooldusseaduse kohaselt valvatakse kriminaalhoolduse käigus kriminaalhooldusaluse käitumise üle ja temale kohtu poolt pandud kohustuste täitmise järele ning soodustatakse kriminaalhooldusaluse sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoidumast kuritegude toimepanemisest.

8. Kriminaalhooldussüsteemi rakendamiseks on maa- ja linnakohtute juurde loodud piirkondlikud kriminaalhooldusosakonnad. Samuti on konkursi korras teenistusse võetud kriminaalhooldusametnikud.

9. Kuriteohvritele riikliku hüvitise maksmise seadus reguleerib raskete vägivallakuritegude ohvritele riigi poolt makstavate hüvitiste korda.

10. Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu kohaselt peavad kohtueelne menetleja, prokurör ja kohus peavad menetlusosalist kohtlema tema inimväärikust alandamata. Kellegi suhtes ei tohi rakendada piinamist ega muid julmi või ebainimlikke kohtlemisviise. (§ 9)

11. Täitemenetluse seadustik (RT I 1993, 49, 693) sätestab kohtuotsuste ning halduskaristusi kohaldavate ametiisikute otsuste täitmise korra.

12. Vabariigi Valitsuse 23.05.1996 otsusega kinnitati kriminaalpreventsiooni riikliku programmi alaprogramm "Nüüdisaja nõuetele vastava kinnipidamiskohtade süsteemi kujundamine" (arengukontseptsioon aastani 2000). Arengukava kohaselt toimus Vanglate Ameti reorganiseerimine Justiitsministeeriumi osakonnaks, koostati esitatakse vanglate rekonstrueerimiskava, planeeritud on Tartu Vangla ehitamine ja käikuandmine, keskhaigla väljaviimine Keskvanglast, välja on töötatud personali ettevalmistamise ja täiendõppe kavad.

C. Other treaty commitments

13. 1996. aastal ratifitseeris Riigikogu inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni ja selle lisaprotokollid, v.a protokoll nr.6. Protokoll nr 6 ratifitseeriti Riigikogus 18.03.1998, vastav ratifitseerimiskiri anti üle 17.04.1998.

03.05.1998.a. Kriminaalkoodeksi surmanuhtlust sätestavad paragrahvid tühistati ning surmanuhtlus Eestis kaotati. Alternatiivina viidi sisse eluaegne vabadusekaotus.

Kohtuotsusega karistusena mõistetud surmanuhtlus mahalaskmise läbi viidi Eestis viimati täide 11. septembril 1991. Pärast seda ei ole Eestis surmanuhtlust täide viidud.

14. 1997. aastal ratifitseeris Riigikogu järgmised Euroopa Nõukogu kriminaalkonventsioonid:

1. Väljaandmise Euroopa konventsioon ja selle esimene ja teine lisaprotokoll;
2. Kriminaalasjades vastastikuse abistamise Euroopa konventsioon ja selle lisaprotokoll;
3. Välisriikide õigusinfo Euroopa konventsioon ja selle lisaprotokoll;
4. Kriminaalmenetluse ülevõtmise Euroopa konventsioon;
5. Kohtulikult karistatud isikute üleandmise Euroopa konventsioon ja selle lisaprotokoll;
6. Terrorismi tõkestamise Euroopa konventsioon.

15. Kriminaalmenetluse koodeks sisaldab samuti sätteid rahvusvahelise koostöö kohta (RT I 1995, 6/8, 69). Kriminaalmenetluse koodeksi kohaselt lahendatakse välisriikide taotlusi kriminaalasjades Eesti Vabariigile siduvate välislepingute alusel (KrmK § 397). Lepinguliste suhete puudumise korral kohaldatakse õigusabi andmisel Euroopa kriminaalkonventsioonidest tulenevaid printsiipe (vastastikkuse põhimõttel). Nendes toimingutes, mida ei ole reguleeritud välislepingu ega kriminaalmenetluse koodeksi rahvusvahelist koostööd reguleerivate sätetega, juhindutakse kriminaalmenetluse koodeksi muudest sätetest.

E. Remedies

19. Lisaks on igäihel õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohaliku omavalitsuste ja nende ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab avaldustele vastamise seadus (RT I 1994, 51, 857; 1996, 49, 953; 2000, 49, 304). Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud neile adresseeritud märgukirjad ja avaldused registreerima ja neile kirjalikult vastama hiljemalt ühe kuu jooksul, arvates avalduse või märgukirja saabumisest.

Avaliku teabe seadus (RT I 2000, 92, 597) tagab üldiseks kasutamiseks mõeldud teabe avalikkuse ja igäihe juurdepääsu võimaluse luues võimalused avalikkuse kontrolliks avalike ülesannete täitmise üle.

Article 2

Põhiseaduses loetletud kõigi ja igäihe õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel (§ 9). Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus (põhiseaduse § 14).

22. Eesti on ühinenud ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise paktiga, genotsiidi vältimise ja karistamise konventsiooniga, rahvusvahelise paktiga kodaniku ja poliitiliste õiguste kohta jt rahvusvaheliste konventsioonidega, mis keelavad piinamise ja inimväärlikust alandava kohtlemise.

23. Kriminaalkoodeks (RT 1992, 20, 287 ja 288) määrab kriminaalkorras karistatavad teod ja näeb ette karistused ning muud mõjutusvahendid, mida võib kohaldada kuritegusid toimepannud isiku suhtes.

Kriminaalkoodeksis on sätestatud isikuvastaste kuritegude peatükis vägivallateod isiku kallal (§ 113) ja piinamine (§ 114) ning õigusemõistmise vastaste kuritegude peatükis vastutus sundimise eest ütluste andmisele (§ 171), samuti vägivalla eest tunnistaja, kannatanu, tsiviilhageja, -kostja, eksperdi, spetsialisti, tõlgi, manuka või kuriteo toimepannud isiku, samuti nende lähedaste kallal või samade isikute ähvardamise eest. Eraldi paragrahv on kinnipidamisasutuses viibiva isiku piinamine või tema suhtes ebaseaduslike mõjutusvahendite kohaldamine (§ 176⁴).

Article 3

24. Välismaalaste seadus reguleerib välismaalaste Eestisse saabumise, Eestis viibimise, elamise ja töötamise ning välismaalaste õigusliku vastutuse aluseid. Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus (RT I 1998, 98/99, 1575) reguleerib välismaalasele Eestist väljasõidukohustuse ning Eestisse sissesõidukeelu kohaldamise alused ja korra.

25. Kodakondsus- ja Migratsiooniamet teeb ettekirjutuse Eestis lahkumiseks välismaalasele, kellel puudub seaduslik alus Eestis viibimiseks ettekirjutuses ettenähtud tähtaja jooksul.

Enne ettekirjutuse tegemist on välismaalasel õigus suulisele ärakuulamisele ametniku poolt ning esitada vastuväiteid ja taotlusi. Ärakuulamisest ja ettekirjutuse tegemisest võib osa võtta välismaalase esindaja. Kirjalikult vormistatud ettekirjutus antakse välismaalasele kätte allkirja vastu. Ettekirjutuse tegemisel selgitatakse välismaalasele õigust ettekirjutuse tegemise peale edasi kaevata ning ettekirjutuse täitmata jätmise tagajärgi. Selle sisu selgitatakse välismaalasele talle arusaadavas keeles. Eestis vanema, eestkostja või muu saatjata viibivale alaealisele ettekirjutuse tegemisel korraldab tema Eestist lahkumise hoolekande asutus kooskõlastatult vastuvõtva riigi pädevate riigiasutustega.

26. Välismaalane saadetakse Eestist välja, kui ta ei täida ettekirjutust mõjuval põhjusel. Väljasaatmise otsustab halduskohtunik Kodakondsus- ja Migratsiooniameti taotlusel haldusõiguserikkumiste seadustikus sätestatud korras. Kohtuotsusele väljasaatmise kohta võib esitada apellatsioonkaebuse. Väljasaatmise otsustamisel arvestab kohus kogumis järgmisi asjaolusid (väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse § 14 lg 2):

- 1) Eestis seadusliku viibimise kestus;
- 2) välismaalase kaitsmistväärid isiklikud, majanduslikud ja muud sidemed Eestiga;
- 3) väljasaatmise tagajärjed välismaalase perekonnaliikmetele;
- 4) väljasaatmise aluseks olevad asjaolud;
- 5) välismaalase vanus ja tervislik seisund;
- 6) väljasaatmise täideviimise võimalikkus;
- 7) muud asjassepuutuvad kaalutlused.

27. Välismaalast ei tohi välja saata riiki, kuhu väljasaatmine võib kaasa tuua välismaalase piinamise, ebainimliku või alandava karistamise või kohtlemise, surma või tagakiusamise rassilistel, usulistel, sotsiaalsetel või poliitilistel motiividel (§ 17 lg 2).

28. 1998.a. vormistas Kodakondsus- ja Migratsiooniamet 35 Eestis ebaseaduslikult viibiva isikule ettekirjutuse Eestist lahkumiseks.

29. Pagulaste seaduse (RT I 1997, 19, 306; 1999, 18, 301) § 21 sätestab, et Eesti Vabariik ei saada taotlejat või pagulast välja ega tagasi riiki, kus tema elu või vabadus on ohus mingisse rassi, rahvusesse või usku või sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste tõttu.

Article 4

30. Kriminaalkodeksis õigusemõistmise vastaste kuritegude peatükis on sätestatud mitmed kuriteod, mille eest on ette nähtud kriminaalvastutus:

§ 168. Ebaseaduslik kriminaalvastutusele võtmine või süüdistustõendite kunstlik loomine:

Prokuröri või uurija poolt teadvalt süütu isiku kriminaalvastutusele võtmise või süüdistustõendite kunstliku loomise eest - karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani.

§ 170. Ebaseaduslik vahistamine, arest, kinnipidamine või sundtoomine:

Teadvalt ebaseadusliku vahistamise, aresti, kinnipidamise või sundtoomise eest - karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

§ 171. Sundimine ütluse andmisele:

(1) Sundimise eest ütluse andmisele ähvardamise või muu ebaseadusliku tegevusega isiku poolt, kes teostab kohtueelset uurimist, - karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

(2) Sama tegevuse eest, kui see on seotud vägivallega või ülekuulatava mõnitamisega, - karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani.

§ 172. Vägivald tunnistaja, kannatanu, tsiviilhageja, tsiviilkostja, eksperdi, spetsialisti, tõlgi, manuka või kuriteo toimepannud isiku, samuti nende lähedaste kallal või samade isikute ähvardamine:

(1) Tunnistaja, kannatanu, tsiviilhageja, tsiviilkostja, eksperdi, spetsialisti, tõlgi või manuka ähvardamise eest õigusemõistmise takistamise eesmärgil või kättemaksuks nende isikute poolt oma kohustuste täitmise eest või kuriteo toimepannud isiku ähvardamise eest kuriteo teiste osaliste varjamise eesmärgil või kättemaksuks nende paljastamise eest, samuti nimetatud isikute lähedaste ähvardamise eest samadel eesmärkidel - karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni kahe aastani. (2) Vägivalla tarvitamise eest nimetatud isikute kallal samadel eesmärkidel - karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni nelja aastani.

§ 174. Valekaebus:

(1) Teadvalt vale kaebuse esitamise eest kuriteo toimepanemise kohta teise isiku poolt - karistatakse rahatrahvi või arestiga. (2) Sama tegevuse eest, kui sellega kaasnes süüdistustõendite kunstlik loomine, - karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

§ 175. Valeütlus, valearvamus või valetõlge:

(1) Kohtus või kohtueelsel uurimisel tunnistaja või kannatanu poolt teadvalt vale ütluse või eksperdi poolt teadvalt vale arvamuse andmise eest, samuti tõlgi poolt teadvalt valesti tõlkimise eest, kui nendele isikutele oli teatavaks tehtud vastutus selle tegevuse eest, - karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni ühe aastani. (2) Sama tegevuse eest ühenduses süüdistustõendite kunstliku loomisega - karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

§ 176⁴. Kinnipidamisasutuses viibiva isiku piinamine või tema suhtes ebaseaduslike mõjutamisvahendite kohaldamine:

Vabadusekaotuse või aresti kandmisel või eelvangistuses viibiva isiku piinamise või temale füüsilisi kannatusi põhjustava või tema suhtes muu ebaseadusliku mõjutamisvahendi kohaldamise eest kinnipidamisasutuse administratsiooni hulka kuuluva või järelevalvet või julgestamist teostava isiku poolt - karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani ühes teataval ametikohal töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega.

§ 180. Kuriteo varjamine:

Esimese astme kuriteo eelnevalt mittelubatud varjamine eest - karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

§ 181. Kuriteost mitteteatamine:

Kindlasti teadaolevast ettevalmistatavast või toimepandud esimese astme kuriteost mitteteatamise eest, olenemata sellest, kas mitteteatamine oli eelnevalt lubatud või mitte, - karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni ühe aastani.

31. Ametialastest kuritegudest võib näitena ära tuua järgmised kuriteod:

§ 161. Ametiseisundi kuritarvitamine:

Ametiisiku poolt oma ametiseisundi tahtliku ärakasutamise eest, kui sellega põhjustati oluline kahju isiku, ettevõtte, asutuse või organisatsiooni seadusega kaitstud õigustele ja huvidele või riigi huvidele, - karistatakse rahatrahviga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

§ 161¹. Võimulialdus:

Oma ametialaseid ülesandeid täitva ametiisiku poolt relva ebaseadusliku kasutamise, vägivalla tarvitamise või kannatanut piinava või solvava teo eest - karistatakse vabadusekaotusega kuni kuue aastani.

32. Isikuvastastest kuritegudest võib ära tuua järgmised:

§ 124¹ Pantvangi võtmine:

Isiku pantvangi võtmise või pantvangina kinnipidamise eest tapmise, kehavigastuse tekitamise või selle isiku kinnipidamise jätkamise ähvardusel, sundimaks pantvangi vabastamise tingimusena riiki, rahvusvahelist organisatsiooni, füüsilist või juriidilist isikut või isikute gruppi mingi tegevuse toimepanemisele või sellest hoidumisele, - karistatakse vabadusekaotusega kuni kümne aastani. (2) Sama tegevuse eest, kui see põhjustas raske tagajärje või pandi toime lapsealise suhtes, - karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani.

§ 124². Ebaseaduslik psühhiaatriaaiasse paigutamine:

Teadvalt terve isiku psühhiaatriaaiasse paigutamise eest - karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani ühes teataval ametikohal töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega.

§ 124³. Ebaseaduslik vabaduse võtmine:

(1) Isikult ebaseaduslikult vabaduse võtmise eest - karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni ühe aastani. (2) Sama tegevuse eest, kui see oli seotud elule või tervisele ohtliku vägivalda kasutamisega, - karistatakse rahatrahviga või vabadusekaotusega kuni viie aastani.

§ 124⁵. Ebaseaduslik inimuuringute tegemine:

Meditsiinilise või teadusliku uuringu tegemise eest inimesega, kes ei olnud selleks andnud oma kehtivat nõusolekut, - karistatakse rahatrahvi, aresti või vabadusekaotusega kuni ühe aastani.

§ 125. Eluohtlikus seisundis oleva isiku abita jätmine:

Eluohtlikus seisundis oleva isiku tahtlikult abita jätmise eest, kui see isik ise ei olnud suuteline tarvitusele võtma enesealalhoiu abinõusid oma abituse tõttu ja süüdlasel oli kohustus ja võimalus abi anda, - karistatakse rahatrahvi või arestiga.

§ 126. Haigele meditsiinilise abi mitteandmine:

Haigele mõjuva põhjuseta meditsiinilise abi mitteandmise eest meditsiini alal töötaja poolt, kellel oli kohustus ja võimalus sellist abi anda, kui selle tegevusetuse tõttu saabus raske tagajärg, - karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani ühes teataval ametikohal töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega.

§ 128. Ähvardamine:

Ähvardamise eest tapmise või üliraske kehavigastuse tekitamisega või vara hävitamise või rikkumisega olulises ulatuses, kui oli alus karta selle ähvarduse täideviimist, - karistatakse rahatrahvi või arestiga. (2) Sama tegevuse eest, kui ähvardati kasutada lõhkeseadeldist või lõhkematerjali või muud üldohtlikku viisi, - karistatakse vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

33. Kuriteo ettevalmistamise ja kuriteokatse eest on samuti ette nähtud kriminaalvastutus. Kuriteo ettevalmistamine on kuriteo toimepanemiseks vahendi või riista hankimine või kohaldamine, samuti selleks tingimuste muu tahtlik loomine. Kuriteokatse on tahtlik tegu, mis on vahetult suunatud kuriteo toimepanemisele, kui seejuures kuritegu ei viidud lõpuni põhjusel, mis ei olenenud süüdlase tahtest. Karistus kuriteo ettevalmistamise ja kuriteokatse eest mõistetakse koodeksi selle paragrahvi järgi, mis näeb vastutuse antud kuriteo eest. Karistuse mõistmisel arvestab kohus süüdlase isikut, toimepandud kuriteo raskust ja laadi, kuritegeliku kavatsuse teostamise astet ning põhjusi, mille tõttu kuritegu jäi lõpule viimata.

34. Kuriteost osavõtt on kahe või enama isiku tahtlik ühine osavõtmine kuriteo toimepanemisest. Kuriteost osavõtjateks peale täideviija on organisator, kihutaja ja kaasaaitaja. Täideviijaks on isik, kes vahetult pani toime kuriteo. Organisator on isik, kes organiseeris või juhtis kuriteo toimepanemist. Kihutaja on isik, kes kallutas kuritegu toime panema. Kaasaaitaja on isik, kes aitas kaasa kuriteo toimepanemisele nõuandega, juhutusega, vahendi või riista andmisega, takistuse kõrvaldamisega või muul viisil soodusolukorra loomisega, samuti isik, kes eelnevalt lubas varjata kurjategijat, kuriteo toimepanemise vahendit või riista, kuriteo jälgi või kuritegelikul teel saadud eset.

Karistuse mõistmisel peab kohus arvestama iga kuriteo toimepanemisest osavõtnud isiku osavõtu astet ja iseloomu.

35. Vastavalt KrK §-le 38 on karistuse mõistmisel vastutust raskendavaks asjaoluks muuhulgas kuriteo toimepanemise erilise julmuse või kannatanu mõnitamisega, kuriteo toimepanemine organiseeritud grupi poolt, kuriteo toimepanemine lapsealise, kõrges vanuses või abitus seisundis oleva isiku, vaimuhaige või nõrgamõistusliku isiku suhtes või ära kasutades teise isiku teenistuslikku alluvust või muud sõltuvust süüdlasest; alaealise või teise isiku, kelle võime oma teost aru saada või seda juhtida oli piiratud, kihutamine kuriteo toimepanemisele või ahvatlemine kuriteost osavõtmisele, samuti kuriteo toimepanemisel isiku ärakasutamine, kes ei kuulu kriminaalvastutusele;

36. 1998.a algatati kriminaalasju KrK § 113 alusel 168, § 114 alusel 40 kriminaalasja. 1998.aastal ei algatatud kriminaalasju § 171 alusel, § 172 alusel algatati 20 kriminaalasja ning 176⁴ alusel 1 kriminaalasi. 1998.aastal mõisteti esimese astme kohtutes § 172 alusel süüdi 3 isikut, §-de 171 ja 176⁴ alusel kedagi süüdi ei mõistetud.

1999 9 kuu andmetel algatati kriminaalasju järgmiselt: § 171 – 1 kriminaalasi; § 172 – 7 kriminaalasja ning § 176⁴ alusel kriminaalasju ei algatatud.

Article 5

37. Eesti kriminaalõiguse ruumiline kehtivus on määratud territoriaalsuse põhimõttega. Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni alune ala hõlmab peale maismaa ka territoriaalmerd ja õhuruumi. Vastavalt Kriminaalkoodeksi § 4 järgi kuuluvad kriminaalvastutusele kõik isikud, kes on toime pannud kuriteo Eesti Vabariigi territooriumil või Eesti Vabariigis registreeritud laeval või õhusõidukil, sõltumata sellise laeva või õhusõiduki asukohast kuriteo toimepanemise ajal.

38. Kriminaalkoodeksi § 5 sätestab samuti koodeksi kehtivuse tegude suhtes, mis on toime pandud väljaspool Eesti Vabariigi territooriumi. Eesti Vabariigi kodanikku, välisriigi kodanikku või kodakondsuseta isikut võib võtta kriminaalvastutusele teo eest,

mis on toime pandud väljaspool Eesti Vabariigi territooriumi, kui välislepingu alusel on esitatud taotlus isiku kriminaalvastutusele võtmiseks ja teo toimepanemise kohas on selline tegu kriminaalseaduse järgi samuti karistatav või kui teo toimepanemise kohas ei kehti ühegi riigi kriminaalõigus; kui tegu oli toime pandud Eesti Vabariigi kodaniku, Eesti Vabariigis registreeritud juriidilise isiku või Eesti Vabariigi vastu ja kui selline tegu on käesoleva koodeksi ja teo toimepanemise koha kriminaalseaduse järgi karistatav või kui teo toimepanemise kohas ei kehti ühegi riigi kriminaalõigus.

Kriminaalkoodeks kehtib ka väljaspool selle kehtivusala toimepandud teo suhtes, mis on kuritegu Eesti seaduste järgi, kui teo toimepanemise kohas on selline tegu kriminaalseaduse järgi karistatav või kui toimepanemise kohas ei kehti ühegi riigi kriminaalõigus ja kui toimepanija oli toimepanemise ajal Eesti Vabariigi kodanik või sai selleks pärast teo toimepanemist või toimepanija oli teo toimepanemise ajal välisriigi kodanik või kodakondsuseta isik, on Eesti Vabariigis kinni peetud ja ei kuulu väljaandmisele. Teo toimepanemise koha õigusest sõltumata kehtib kriminaalkoodeks tegude kohta, mis kuuluvad Eesti Vabariigi välislepingu alusel karistamisele ka siis, kui tegu pannakse toime väljaspool Eesti Vabariigi piire.

39. Eesti on osaline mitmetes rahvusvahelise tsiviillennunduse organisatsiooni (ICAO) konventsioonides, mille kohaselt võib isikuid teatud tingimustel teisele riigile välja anda (konventsioon kuritegude ja mõningate teiste tegude kohta õhusõiduki pardal, õhusõiduki ebaseadusliku hõivamise vastu võitlemise konventsioon, tsiviillennunduse ohutuse vastu suunatud ebaseaduslike tegude tõkestamise konventsioon jne).

Article 6

40. Eesti on ühinenud kriminaalasjades vastastikuse abistamise Euroopa konventsiooniga, mille kohaselt kohustuvad lepingupoolel võimaldama üksteisele ulatuslikku vastastikust abi kriminaalasjades. Samuti on Eesti osaline kriminaalmenetluse ülevõtmise Euroopa konventsioonis.

41. Isikult vabaduse võtmise alused on sätestatud põhiseaduses. Isikult võib võtta vabaduse ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras:

- 1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu määratud aresti täitmiseks;
- 2) kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks;
- 3) kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks, sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks;
- 4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigiorgani ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine;
- 5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik;
- 6) ebaseadusliku Eestisse asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.

42. Kriminaalmenetluse seadustik näeb ette erinevate tõkendite liigid (KrMK § 66) ja nende kohaldamise, kui on küllaldane alus arvata, et vabaduses viibiv süüdistatav hoiab uurimisest kõrvale, takistab tõe tuvastamist kriminaalasjas või jätkab kuritegude toimepanemist. Sel juhul kohaldatakse ühte järgmistest tõkenditest:

- 1) allkiri elukohast mittelahkumise kohta;
- 2) isiklik käendus;
- 3) vahi alla võtmine;
- 4) kautsjon.

Alaealist võib anda tema vanemate, eestkostjate, hooldajate või õppe-, kasvatus- või raviasutuse administratsiooni valve alla. Kaitseväelase suhtes võib tõkendina kohaldada väeosa juhtkonna järelevalvet.

43. Tõkendit kohaldatakse ainult isiku suhtes, kellele on esitatud süüdistus. Erandjuhtudel võib tõkendit kohaldada ka enne süüdistuse esitamist isiku suhtes, keda kahtlustatakse

kuriteo toimepanemises. Sel juhul peab süüdistus olema esitatud hiljemalt kümne tööpäeva jooksul, arvates tõkendi kohaldamisest. Enne süüdistuse esitamist vahi alla võetud isikul on õigus kaevata uurija, prokuröri või maa- ja linnakohtuniku tegevuse peale, anda seletusi ja avaldada taotlusi. Vahi all pidamise tähtajad on fikseeritud seaduses (KrMK § 74) ning see ei või üldjuhul olla pikem kui kuus kuud ning erandkorral üks aasta.

44. Kriminaalmenetluse seadustik sätestab eraldi vahi alla võtmine ja vahi all pidamine isiku väljaandmise juhtudel (§ 402). Pärast isiku välisriigile väljaandmise taotluse kohtusse saabumist otsustab kohtunik uurija põhistatud määruse alusel või Riigiprokuratuuri prokuröri ettepanekul loa andmise väljaantava isiku vahi alla võtmiseks. Vahi alla võtmisest keeldumist motiveeritakse. Edasilükkamatutel juhtudel võib linna- või maakohtu kohtunik anda loa vahi alla võtmiseks ka enne isiku välisriigile väljaandmise taotluse saabumist, kui välisriigi pädev asutus seda taotleb ja kinnitab, et on olemas korraldus isiku vahistamiseks või isiku suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus ning väljaandmise taotlus saadetakse viivitamatult. Isiku võib vahi alt vabastada, kui välisriik ei ole kaheksateist päeva pärast kinnipidamist esitanud väljaandmise taotlust ühes nõutavate dokumentidega. Isik vabastatakse vahi alt, kui väljaandmise taotlus ei ole saabunud neljakümne päeva jooksul.

45. Eesti ühines 1991. aastal Konsulaarsuhete Viini konventsiooniga (RT II 1993, 23. 53), mille kohaselt on välisriigi konsulaaresindajatel võimalus vabalt suhelda oma riigi kodanikega. Vastavad võimud informeerivad viivitamatult konsulaarasutust viimase palvel, kui konsulaarpiirkonnas on selle riigi kodanik arreteeritud või vanglasse saadetud või enne kohtuprotsessi vahi alla võetud või muul viisil kinni peetud. Igasugune kinnipeetava saadetud teade edastatakse viivitamatult konsulaarasutusele. Kinnipeetavat informeeritakse tema kinnipidamisel õigusest kontakteeruda konsulaaresindusega. Välisriigi konsulaarametnikul on õigus külastada vanglas, vahi all või kinnipidamiskohas viibivat oma riigi kodanikku, temaga vestelda ja kirjavahetust pidada ning korraldada talle esindatus kohtus. Konsulaarametnikul on õigus külastada ükskõik millist tema

konsulaarpiirkonnas kohtuotsuse alusel vanglas, vahi all või kinnipidamiskohas viibivat oma riigi kodanikku.

Article 7

45. Väljaandmise protseduuridest on lähemalt kirjutatud artikli 8 all. Eesti kodaniku väljaandmise teisele riigile otsustab Vabariigi Valitsus, välisriigi kodaniku ja kodakondsuseta isiku väljaandmise otsustab justiitsminister Vabariigi Valitsuse kui ka justiitsministri väljaandmise otsuse peale saab kaevata halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras. Vastavalt halduskohtumenetluse seadustiku §-le 4 on halduskohtusse õigus pöörduda kõigil, kes leiavad, et täidesaatva riigivõimu organi, asutuse või ametiisiku õigusakti või toiminguga on rikutud tema õigusi või piiratud tema vabadusi. Kaebuse peab esitama halduskohtusse kolmekümne päeva jooksul arvates päevast, mil isik sai teada tema välisriigile väljaandmise otsustamisest. Halduskohtu otsust saab vaidlustada apellatsiooni korras, võimalik on esitada ka kassatsioonikaebus Riigikohtule.

Article 8

46. Eestis reguleerivad kuriteos kahtlustatavate isikute väljaandmist teise riiki:

1. Põhiseaduse § 36, mis sätestab, et Eesti kodaniku väljaandmise otsustab Vabariigi Valitsus;
2. Väljaandmise Euroopa konventsioon (RT II 1997, 8/9, 38);
3. Kriminaalmenetluse koodeksi 35. peatükk, mis sätestab rahvusvahelise koostöö kriminaalmenetluses.

Eesti ühines Euroopa väljaandmise konventsiooniga 1993. aastal ja see jõustus 1997. aastal (RT II 1997, 8/9, 38). Vastavalt väljaandmise konventsioonile toimub väljaandmine kuritegude puhul, mis nii taotlema kui ka taotluse saanud riigis on karistatavad rohkem kui laastase vabadusekaotusega.

47. Õigusabitaotlusi kriminaalasjades lahendatakse Eesti Vabariigi välislepingute alusel. Eesti on sõlminud õigusabilepingud Läti, Leedu, Ukraina, Poola ja Venemaaga. Riikidele, kellega välislepingut ei ole sõlmitud, osutatakse õigusabi Eesti Vabariigi poolt ratifitseeritud Euroopa Nõukogu kriminaalkonventsioonidest ja kriminaalmenetluse koodeksi rahvusvahelist koostööd käsitlevast osast tulenevate põhimõtete järgi. Koodeksi sätteid rakendatakse, kui Eesti Vabariigi välisleping ei sätesta teisiti. Õigusasutused, mis esitavad õigusabi taotlusi välisriigile ja lahendavad oma pädevuse kohaselt välisriigist saabunud õigusabi taotlusi, on Eesti Vabariigi kohtud, Riigiprokuratuur, Justiitsministeerium ja Siseministeerium.

48. Justiitsminister saadab välisriigilt saabunud isiku väljaandmise taotluse viivitamatult Riigiprokuratuuri. Kui väljaandmise taotlus saabub otse Riigiprokuratuuri, teavitab Riigiprokuratuuri prokurör sellest viivitamatult ka Justiitsministeeriumi. Riigiprokuratuuri prokurör on kohustatud saabunud väljaandmise taotluse viivitamatult läbi vaatama ja kontrollima, kas taotlusele on lisatud kõik vajalikud dokumendid. Nõuetekohase väljaandmise taotluse saadab Riigiprokuratuuri prokurör viivitamatult kohtusse. Isiku välisriigile väljaandmise taotluse menetlemine allub Tallinna Linnakohtule. Kohus teeb isiku välisriigile väljaandmise taotluse lahendamisel ühe järgmistest määrustest:

- 1) toetada isiku välisriigile väljaandmist;
- 2) mitte toetada isiku välisriigile väljaandmist, kui väljaandmine ei ole õiguslikult põhjendatud.

Pärast isiku välisriigile väljaandmise taotluse kohtusse saabumist otsustab kohtunik uurija põhistatud määruse alusel või Riigiprokuratuuri prokuröri ettepanekul loa andmise väljaantava isiku vahi alla võtmiseks. Vahi alla võtmisest keeldumist motiveeritakse.

Edasilükkamatutel juhtudel võib linna- või maakohtu kohtunik anda loa vahi alla võtmiseks ka enne isiku välisriigile väljaandmise taotluse saabumist, kui välisriigi pädev asutus seda taotleb ja kinnitab, et on olemas korraldus isiku vahistamiseks või isiku suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus ning väljaandmise taotlus saadetakse viivitamatult.

Isiku võib vahi alt vabastada, kui välisriik ei ole kaheksateist päeva pärast kinnipidamist esitanud väljaandmise taotlust ühes nõutavate dokumentidega. Isik vabastatakse vahi alt, kui väljaandmise taotlus ei ole saabunud neljakümne päeva jooksul.

Lõpliku otsustuse väljaandmise kohta teeb Eesti kodanike suhtes Vabariigi Valitsus oma korraldusega. Väljaandmisest keeldumine toob automaatselt kaasa kohustuse algatada vastava isiku suhtes kriminaalmenetlus.

Article 9

50. Kriminaalmenetluse koodeksi kohaselt määratakse välisriigi kohtueelse uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtuga suhtlemise kord kindlaks Eesti seaduse ja välislepingutega. Välisriigiga, kellega lepingut ei ole sõlmitud, suheldakse üksnes Eesti Välisministeeriumi kaudu. Välisriigi kohtueelse uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu taotlused menetlustoiminguteks, kui need kuuluvad täitmisele, teostatakse ja vormistatakse Eesti seaduse kohaselt, kui välisleping ei sätesta teisiti.

51. Eesti on ühinenud kriminaalasjades vastastikuse abistamise Euroopa konventsiooni ja selle lisaprotokolliga. Nimetatud aktide ja kehtivate õigusabilepingute alusel osutab Eesti kaasabi välisriikidele kriminaalasjade eeluurimise ja kohtuliku menetluse staadiumis. Vastastikune abi seisneb taotluste alusel konkreetsete menetlustoimingute läbiviimises, tõendite hankimises, vara arestimises, kohtukutsete edastamises jne.

52. Välisriigis kogutud tõendeid arvestatakse tõenditena kriminaalmenetluses Eesti Vabariigis, välja arvatud juhul, kui need on kogutud toiminguga, mis on vastuolus Eesti kriminaalmenetluse põhimõtetega.

53. Eesti seaduste kohaselt on võimalik teostada võetust ning arestida ja välisriigi taotlusel üle anda vara, mis võib taotluse esitanud riigis olla vajalik asitõendina või on saadud kuriteo läbi ja mis vahi alla võtmise ajal on väljanõutava isiku valduses või leitakse hiljem. Vara võib üle anda nii väljaandmisega seonduvalt kui ka muu õigusabi

korras. Kriminaalasjades vastastikuse abistamise konventsiooniga seoses on Eesti Vabariik deklareerinud, et rahuldab vara asukohta väljaselgitamise ja arestimise taotlused juhul, kui kuritegu, mis on taotluse aluseks, on karistatav nii taotleva kui taotluse saanud poole seaduse järgi ning taotluse täitmine on kooskõlas Eesti Vabariigi seadustega. Võetusele ja vara arestimisele kohaldatakse kriminaalmenetluse koodeksi vastavaid sätteid. Võetus toimub uurija määruse alusel, kui on teada eseme, millel kriminaalasjas on tähtsust, täpne asukoht (kriminaalmenetluse koodeksi § 139). Kriminaalmenetluse koodeksi § 146 kohaselt toimub vara arestimine prokuröri sanktsiooniga juurdleja või uurija määruse alusel, kas iseseisvalt või üheaegselt võetuse või läbiotsimisega. Ka juhul, kui taotlus vara arestimiseks saadakse näiteks Interpoli kaudu, saab reaalne arestimine toimuda üksnes prokuröri sanktsiooni alusel kriminaalmenetluse koodeksis ettenähtud korras. Loa vara välisriigile üleandmiseks annab maa- või linnakohtu kohtunik talle esitatud põhistatud määruse alusel. Kohtunik otsustab loa andmisel, kas vara üleandmine on siseriiklikult lubatav ja otstarbekohane. Maa- või linnakohtunik koostab põhistatud määruse, kui ta vara üleandmiseks luba ei anna. Kolmandate isikute õigused üleantud varale säilivad. Nende õiguste olemasolu korral tagastatakse vara taotluse saanud poolele kohe pärast kohut tasuta.

Article 10

54. Vanglaametniku ametikohale võib nimetada isiku, kes on läbinud vanglaametniku ettevalmistusteenistuse ning täitnud ajateenistuse kohustuse. Vanglaametniku ettevalmistusteenistus koosneb erialasest teoreetilisest ja praktilisest väljaõppest. Vanglaametniku kandidaadi ettevalmistusteenistuse kohaks on vngla, kus vanglaametniku kandidaat praktilisel väljaõppel osaleb ja Sisekaitseakadeemia.

55. Vanglaametnik kuulub atesteerimisele üks kord kolme aasta jooksul. Vanglaametniku atesteerimisel hinnatakse vanglaametniku kutseoskuste, võimete ja isikuomaduste vastavust ametiastmele ja teenistuslikke saavutusi.

56. Sisekaitseakadeemias õpetatakse tulevastele politsei-, tolli- ja korrektsiooniametnikele riigiõigust, kriminaalõigust, kriminaalmenetlust, rahvusvahelist õigust, politseitehnikat ja –taktikat. Vanglaametnike põhikoolituse õppeprogrammi hulka kuuluvad vanglatöö, seadusandlus, psühholoogia, korrektsiooniline sotsiaaltöö ja tervishoid

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustes õpetatakse sõjaväelastele rahvusvahelist õigust, rahvusvahelist sõjaõigust ja riigikaitset.

57. Kriminaalhooldusametnikele toimuvad samuti kursused seadusandluse valdkonnas. Õpetatakse põhiseadust, kriminaalõigust, kriminaalmenetlusõigust, Euroopa vangide kohtlemise miinimumeeskirja, vangistuseseadust.

Article 11

58. Ülekuulamise läbiviimine põhineb teaduslikul alusel, on väljatöötatud õppematerjalid menetlustaktikast, eraldi ka ülekuulamistaktikast. Neid materjale vaadatakse läbi vastavalt seadusandluse muudatustele. Ülekuulamisel saadud andmed on vaja talletada ülekuulamisprotokollis.

59. Ülekuulamine kui menetlustoiming kuulub kohtueelse menetleja pädevusse. Uuriija on kohustatud süüdistatava üle kuulama viivitamata pärast temale süüdistuse esitamist. Kriminaalmenetluse koodeks sätestab eraldi nõuded alaealise süüdistatava ja tunnistaja ülekuulamiseks. Noorem kui viieteistkümne aastane alaealise tunnistaja kuulatakse üle pedagoogi või psühholoogi osavõtul, vajalikel juhtudel ka vanemate või teiste seaduslike esindajate juuresolekul. Noorem kui viieteistkümne aastast tunnistajat ei hoiatata vastutuse suhtes ütluse andmisest keeldumise ja teadvalt vale ütluse andmise eest, kuid neile selgitatakse kohustus anda õigeid ütlusi. Alaealiste ülekuulamiseks on olemas ka eraldi ülekuulamisruum, et nad tunneks end vabamalt. Noorema kui viieteistkümne aastase alaealise süüdistatava ülekuulamisest võtab osa pedagoog või psühholoog. Ülekuulamisest osavõtval pedagoogil või psühholoogil on õigus esitada süüdistatavale

uurija kaudu küsimusi, tutvuda ülekuulamisprotokolliga ja esitada selle kohta oma märkusi. Ülekuulamisprotokollile kirjutab alla ka pedagoog või psühholoog.

60. Järelevalve kohtueelse menetluse ning ülekuulamise seaduslikkuse üle on vastavalt prokuratuuriseaduse (RT I 1998, 41/42, 625) § 1 lg 1 p-le 1 prokuratuuri pädevuses.

Kriminaalmenetluse koodeksi § 120 lg 2 kohaselt prokurör oma pädevuse piires:

- 1) nõuab uurijalt seletusi kuritegude kohta esitatud avalduste ja teadete vastuvõtmise, registreerimise ja lahendamise, samuti kohtueelse uurimise käigu ning kriminaalasja lõpetamise kohta;
- 2) nõuab uurijalt välja kriminaaltoimikuid, dokumente, materjale ja muid andmeid toimepandud või kavandatava kuriteo, kohtueelse menetluse käigu ja kuriteo toime pannud isikute kohta;
- 3) kontrollib politseiasutuses seaduse nõuete täitmist, mis käsitlevad toimepandud kuritegude kohta esitatud avalduste ja teadete vastuvõtmist, registreerimist ja lahendamist;
- 4) tühistab või muudab uurija ebaseaduslikke ja põhjendamatuid määrusi;
- 5) annab uurijale kirjalikke juhiseid kuritegude uurimise, menetlustoimingute teostamise, tõkendi valimise, muutmise või tühistamise, kuriteo kvalifitseerimise, kuriteo toimepannud isikute tagaotsimise, jälitustegevuse alustamise või lõpetamise, samuti lihtmenetluse kohaldamise võimaluse väljaselgitamise kohta;
- 6) teatab distsiplinaarkaristuse määramise õigust omavale isikule uurija või pädeva politseiametniku tegevuses ilmnenu distsiplinaarsüüteo tunnustest;
- 7) sanktsioneerib läbiotsimise ning uurija muud toimingud seadusega ettenähtud juhtudel;
- 8) pikendab seadusega ettenähtud juhtudel kuriteo avalduse või teate lahendamise- ja uurimistähtaega;
- 9) tagastab kriminaalasja uurijale koos juhistega täiendava uurimise teostamiseks või puuduste kõrvaldamiseks;
- 10) täielikuma ja objektiivsema uurimise teostamiseks võtab oma põhistatud määrusega uurijalt ära ja annab teisele uurijale üle mis tahes kriminaalasja uurijate koodeksis

sätetatud pädevust arvestades. Prokuröri määratud uurimisalluvust võib muuta ainult kõrgemalseisev prokurör;

- 11) kõrvaldab oma põhistatud määrusega uurija, kes kriminaalasja uurimisel on rikkunud seadust, kriminaalasja edasisest menetlemisest;
- 12) alustab kriminaalmenetlust või lõpetab selle, kinnitab süüdistuskokkuvõtte ja seaduses ettenähtud juhul uurija määruse, saadab kriminaalasja kohtusse;
- 13) täidab lihtmenetluse kohaldamisel käesoleva koodeksi kolmekümne kolmandas peatükis sätestatud ülesandeid.

Prokuröri kirjalikud juhised, mis on uurijale antud käesoleva koodeksiga sätestatud korras, on uurijale kohustuslikud. Saadud juhiste peale edasikaebamine kõrgemalseisvale prokurörile ei peata üldjuhul nende täitmist.

61. Justiitsministeeriumi valitsusalas on vanglad, eelvangistusmajad ja väljasaatmislaagrid ning ministeeriumi pädevuses on eelnimetatud asutuste teenistuslik järelvalve. Justiitsministeeriumi struktuuriüksusena on ministeeriumis moodustatud vanglate osakond, mille põhiülesandeks on vanglate eelvangistusmajade ja väljasaatmislaagrite töö korraldamine, järelvalve, kohtueelse uurimise teostamine ning jälitustegevus. Järelvalve vanglate seisukorra üle toimub pidevalt. Justiitsministeerium saab umbes 20 kinnipeetavate kirja päevas.

62. Vangistusseadustiku § 29 lg 4 kohaselt on vangla administratsioonil keelatud kontrollida kinnipeetava kirju ja telefonikõnesid kaitsjale, prokurörile, kohtule, õiguskantslerile ja Justiitsministeeriumile.

Article 12

62. Kriminaalmenetluse ülesanne on kuritegude kiire ja täielik avastamine, süüdlase väljaselgitamine ja seaduse õige kohaldamise tagamine, et igaüks, kes on toime pannud kuriteo, saaks õiglase karistuse, ja et ühtegi süütut ei võetaks kriminaalvastutusele ega mõistetakse süüdi.

63. Uuriija ja prokurör on kohustatud kuriteo tunnuste ilmnemisel alustama oma pädevuse piires alustama kriminaalmenetlust ning võtma tarvitusele seaduses ettenähtud abinõud kuriteo sündmuse tuvastamiseks ja kuriteo toimepannud isiku kindlakstegemiseks. Uuriija või prokurör alustab kriminaalmenetlust esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga kriminaalmenetluse ajendi ja aluse olemasolu korral. Kriminaalmenetluse alustamisel prokuröri poolt edastatakse kriminaalasja materjalid vastavalt uurimisalluvusele. Uuriija, prokurör või kohus on kohustatud kümne päeva jooksul, arvates avalduse või teate saabumisest, teatama avaldajale kriminaalmenetluse alustamisest või alustamata jätmisest (KrMK § 93).

Kriminaalmenetluse alustamise ajenditeks on kriminaalmenetluse koodeksi (§ 90) järgi:

- 1) süü ülestunnistamisele ilmumine;
- 2) isikute avaldused;
- 3) ettevõtete, asutuste ja ametiisikute, samuti ühiskondlike organisatsioonide ja töökollektiivide teated;
- 4) ajakirjanduses avaldatud andmed;
- 5) kuriteo tunnuste avastamine uuriija, prokuröri, kohtu või kohtuniku poolt.

64. Uuriija otsustab eeluurimisel uurimistoimingute teostamise iseseisvalt. Kohus, prokurör ja uuriija on kohustatud selgitama kriminaalasjast osavõtvatele isikutele nende õigused ja tagama nende õiguste kasutamise. (KrMK § 45)

Kriminaalasja kohtueelsel uurimisel ja kohtulikul arutamisel kuuluvad tõendamisele kuriteosündmus, kuriteo toimepanemine kahtlustatava, süüdistatava või kohtualuse poolt ja tema süü, süüdistatava või kohtualuse vastutuse astet ja iseloomu mõjustavad asjaolud ning kuriteoga tekitatud kahju iseloom ja suurus (§ 46).

64. Uuriija on kohustatud täpselt juhinduma seaduse nõuetest ja juhtima uurimist tõe avastamise eesmärgil. Uuriija otsustab uurimistoimingute teostamine ja uurimise suunamine iseseisvalt, välja arvatud juhud, mil kriminaalmenetluse koodeksis on ette nähtud prokuröriilt sanktsiooni või kohtult loa saamine, ja kannab täielikku vastutust nende seaduspärasuse ning õigeaegsuse eest. Uuriija kohustuseks on täpselt juhinduma seaduse nõuetest ja juhtima uurimist tõe avastamise eesmärgil. Uuriija peab laialdaselt kasutama üldsuse abi kuritegude avastamiseks ja kuriteo toimepannud isikute jälitamiseks, samuti kuriteo toimepanemist soodustanud asjaolude selgitamiseks ning kõrvaldamiseks ja süüdistatava isiksust iseloomustavate andmete kogumiseks. Uuriija ei või keelduda kahtlustatava, süüdistatava ja tema kaitsja, samuti kannatanu või teiste menetlusosaliste taotlusel tunnistajate ülekuulamisest, ekspertiisi määramisest ja muudest uurimistoimingutest, kui asjaolu, mille kindlakstegemist taotletakse, võib kriminaalasjas tähtsust omada. Nende taotluste osalisel või täielikul rahuldamata jätmisel on uuriija kohustatud tegema määruse, kus on näidatud keeldumise motiivid, ja avaldama selle taotluse esitanud isikule, kellel on õigus uuriija keeldumise peale edasi kaevata eeluurimise üle järelevalvet teostavale prokuröriile.

65. Eeluurimise lõpuleviimine seisneb süüdistuskokkuvõtte koostamises ja kriminaalasja prokuröri kaudu kohtusse saatmises.

Article 13

66. Nagu eelmise artikli all on viidatud, siis on üheks kriminaalasja algatamise ajenditest isikute avaldused, mis võivad olla kirjalikud või suulised. Suulise avalduse kannab uuriija, prokurör või kohtunik protokollis, millele kirjutavad alla avaldaja ja avalduse vastuvõtja. Avalduse vastuvõtmisel hoiatatakse avaldajat vastutuse suhtes teadvalt vale kaebuse esitamise eest, mille kohta temalt võetakse allkiri.

67. Kohus, prokurör ja uuriija on kohustatud tarvitusele võtma kõik seaduses ettenähtud abinõud kriminaalasja tehioolude igakülgseks, täielikuks ja objektiivseks uurimiseks ning

välja selgitama nii kahtlustatavat, süüdistatavat ja kohtualust süüstavad kui ka õigustavad, samuti tema vastutust kergendavad ja raskendavad asjaolud. Kohtul, prokuröri ja uurijal ei ole õigust panna tõendamise kohustust kahtlustatavale, süüdistatavale ja kohtualusele. (KrMK § 19 lg 1 ja 2).

68. Sõltumatu ja erapooletu eeluurimise on tagatud kriminaalmenetluses taandamise instituudiga. Kohtunik, kohtukaasistuja, prokurör, uurija, kohtuistungi sekretär, ekspert, spetsialist ja tõlk ei tohi kriminaalasja menetlusest osa võtta ja nad taandatakse, kui nad isiklikult on otseselt või kaudselt sellest kriminaalasjast huvitatud või kui muud asjaolud tekitavad kahtlust nende erapooletuses (KrMK § 20 lg 1). Oma volitusi kriminaalmenetluses teostab prokurör sõltumatult, alludes ainult seadusele.

69. Kohtuistungid on avalikud. Selle tagab Põhiseaduse § 24. Kohus võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks. Kriminaalasjade arutamine kõigis kohtutes on avalik. Kohus võib oma istungi või selle osa kuulutada kinniseks riigi- või ärisaladuse hoidmiseks; kõlbluse või inimese perekonna ja eraelu kaitseks; lapsendamise saladuse hoidmiseks; alaealise huvides; menetlusosaliste ja tunnistaja julgeoleku huvides. Kinnisel kohtuistungil viibivad asja arutamise juures menetlusosalised. Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, välja arvatud juhul, kui alaealise, abielupoole või kannatanu huvid nõuavad teisiti.

Kannatanu või tunnistaja või temale lähedaste isikute julgeoleku tagamiseks võib rakendada kriminaalmenetluses nende anonüümseks jäämist. See vormistatakse uurija põhistatud määrusega tunnistaja või kannatanu taotlusel või uurija algatusel. Pitseeritud ümbrikku, mis sisaldab andmeid kannatanu või tunnistaja kohta, hoitakse eraldi kriminaaltoimikust. Asja arutava kohtu või prokuröri esimesel nõudmisel esitab uurija nimetatud ümbriku kohtule või prokurörile. Andmetega võivad tutvuda vaid uurija, prokurör ja kohus, kes pärast andmetega tutvumist pitseerivad uuesti ümbriku ja allkirjastavad selle (kriminaalmenetluse koodeks§ 79¹).

Article 14

76. Riigivastutuse seadus (02.05.2001) sätestab avaliku võimu volituste rakendamisel ja muude avalike ülesannete täitmisel rikutud õiguste kaitse ja taastamise ning tekitatud kahju hüvitamise alused ja korra (riigivastutus). Isik, kelle õigusi on avaliku võimu kandja õigusvastase tegevusega avalik-õiguslikus suhtes rikkunud, võib nõuda talle tekitatud varalise ja mittevaralise kahju hüvitamist. Füüsiline isik võib nõuda mittevaralise kahju rahalist hüvitamist süüliselt väärkuse alandamise, tervise kahjustamise, vabadusevõtmise, kodu või eraelu puutumatus või sõnumi saladuse rikkumise, au või hea nime teotamise korral. Kahju hüvitamiseks võib esitada taotluse kahju tekitanud haldusorganile või kaebuse halduskohtule. Riigivastutuse seadus jõustub 1. jaanuaril 2002.

Article 15

77. Kriminaalmenetluse koodeksi § 19 lg 3 keelab kahtlustatava, süüdistatava ja kohtualuse ja teiste kriminaalasjast osavõtivate isikute ütluste taotlemise vägivalla, ähvarduste või muude ebaseaduslike vahenditega. Nende tegude toimepanemisel võetakse uurija, prokurör või kohtunik kriminaalvastutusele vastavalt kriminaalkoodeksi §-dele 171, 172. Nende paragrahvide tekst on ära toodud aruande artikkel 4 all.

78. Kohus, uurija või prokurör hindavad seadusest juhindudes tõendeid nende kogumise oma siseveendumuse kohaselt, mis põhineb asjaolude igakülgsel, täielikul ja objektiivsel läbivaatamisel. Sundimine ütluste andmisele kujutab endast kuritegu ning sellisel teel saadud tõendid on kogutud seadusevastaselt ning seega ei ole kasutatavad kriminaalmenetluses tõenditena. Kohus, prokurör ja uurija on kohustatud tagama kriminaalasjast osavõtivatele isikutele nende õiguste kasutamise.

1998 algatati § 172 alusel 20 kriminaalasja, esimese astme kohtus mõisteti süüdi 3 isikut. 1999 9 kuu andmetel algatati kriminaalasju järgmiselt: § 171 – 1 kriminaalasi; § 172 – 7 kriminaalasja ning § 176⁴ alusel kriminaalasju ei algatatud.

Article 16

80. Psühhiaatrilise abi seadus (RT 1997, 16, 20) reguleerib isikule psühhiaatrilise abi andmise korda ja tingimusi ning isikule psühhiaatrilise abi andmisel tekkivaid suhteid tervishoiuasutustega; sätestab riigi ja kohaliku omavalitsuse kohustused psühhiaatrilise abi korraldamisel ning isiku õigused psühhiaatrilise abi saamisel. Sotsiaalministeerium on riigieelarvest rahastanud Psühhiaatriliste Patsientide Esindusühingut, et tagada psühhiaatriliste patsientide kaitse psühhiaatriahaiglates ja hooldekodudes.

81. Haigla pea- või ülemarst tagab tahtest olenematult ravile võetud isiku arstliku läbivaatuse kahe psühhiaatri poolt 48 tunni jooksul haiglaravi algusest. Kui mõlemad psühhiaatrid tunnistavad isiku ravile võtmise või ravi jätkamise seaduse 1 alusel põhjendatuks, jäetakse isik tahtest olenematule ravile kuni 14 päevaks. Isiku tahtest olenematu ravi haigla psühhiaatriaosakonnas võib kesta üle 14 päeva ainult kohtu loal, mille annab halduskohus haigla pea- või ülemarsti kirjaliku taotluse alusel. Halduskohtunik vaatab läbi tahtest olenematuks raviks loa andmise taotluse ja otsustab loa andmise või sellest keeldumise viivitamata, kohtuistungit korraldamata. Loa isiku tahtest olenematuks raviks võib halduskohtunik anda esimesel korral kuni 30 päevaks, alates taotluse kohtusse saabumise päevast. Järgnevatel kordadel võib halduskohtunik pikendada luba isiku tahtest olenematuks raviks kuni 90 päevaks, alates eelmise korra lõppemisele järgnevast päevast. Kui halduskohtunik keeldub loa andmisest või pikendamisest isiku tahtest olenematuks raviks või tühistab antud loa, võib isik haiglast koheselt lahkuda või jätkata ravi vaba tahte alusel.

Kui tahtest olenematu ravi käigus langeb ära selle vajalikkus, lõpetatakse kahe psühhiaatri otsusel tahtest olenematu ravi. Kui ravi oli antud kohtu loal, teavitab haigla pea- või ülemarst kohut tahtest olenematu ravi lõpetamisest kirjalikult. Tahtest olenematul ravil viibiva isikuga ei ole lubatud teha kliinilisi katseid, katsetada uusi ravimeid ega ravimeetodeid. Järelevalvet tahtest olenematu ravi üle teostab maakonnaarst.

82. Kaitseministeeriumi valitsemisalas on kinnipidamiskohtadest Tallinna garnison. Kaitseväeteenistuse distsiplinaarseadus sätestab vabadusest ilmajätmise kui distsiplinaarkaristuse nii distsiplinaarkinnipidamise kui ka -aresti näol. Distsiplinaarkinnipidamine toimub kinnipidamiskambris ja on lubatud, kui kaitsevälane ei ole suuteline kontrollima oma käitumist või võib ohtu seada oma või teiste isikute elu, tervise või vara. Kinnipidamise kestus 48 tundi.

83. Distsiplinaararest määratakse kaitsevälasele, kes on toime pannud distsiplinaarsüüteo, on tõsiselt või korduvalt rikkunud kaitseväe distsipliini. Aresti kestus on 3-10 päeva. Arestialusel on õigus saada igapäevast toitu nagu teistele kaitsevälastele, arstiabi, kirju saata ja saada, osa võtta usulistest teenistusest, lugeda kaitseväeteenistuse määrusi, avaldada publikatsioone. Halduskohtule teatatakse aresti määramisest. Kui kohus leiab, et see on ebaseaduslik, vabastatakse arestialune viivitamatult ning talle makstakse hüvitist.

Vahialuste õigused ja nende suhtes rakendavad piirangud on kehtestatud kaitseväe distsiplinaarseaduse ja teiste sellest tulenevate õigusaktidega.